

Ambacht en nijverheid in het oude Lochem (2)

Fokkelien von Meyenfeldt

Uit allerlei bronnen valt op te maken dat er meer ambachten in Lochem werden uitgeoefend dan alleen de drie die in deel 1 aan de orde zijn geweest. Een duidelijke aanwijzing vormen bijvoorbeeld namen. Als iemand wordt aangeduid als "Jan de Bakker" of "Griete Smedes", dan wil dat niet altijd zeggen dat Jan zelf bakker was of Grietes vader smid, maar het betekent wel dat de genoemde ambachten voorkomen. Hoe ouder de akte waarin de naam wordt genoemd, hoe waarschijnlijker dat de aanduiding inderdaad betrekking had op het beroep van de genoemde persoon. Ook als een beroepsnaam wordt voorafgegaan door "d(i)e" is de kans groot dat de naamdrager het ambacht in kwestie heeft uitgeoefend. Iemand die "Hendrik de Smid" wordt genoemd was vermoedelijk zelf smid, terwijl de naam "Hendrik Smid" al meer in de richting gaat van een familienaam.

Om dit verhaal niet al te lang te maken, beperk ik me tot de veertiende en de eerste helft van de vijftiende eeuw. Alfabetisch komen enkele ambachten met bijzonderheden aan de orde.

Bakker

In 1428, "op sonte Tiburcius' daghe" (14 april) schenkt Ghese, de weduwe van Gerd Maes, onder meer een half pond pachtgeld 's jaars gaande uit een huis naast het "backhues". Het feit dat er een bakhuis is, geeft aan dat er in 1428 een bakker was in Lochem. Waarschijnlijk was er niet meer dan één, anders zou een nadere plaatsbepaling nodig zijn geweest.

Het lijkt vanzelfsprekend dat er een bakker was, maar dat is het niet. In kleine agrarische gemeenschappen bakten mensen doorgaans hun brood zelf. Dat er hier al zo vroeg een bakhuis was, zegt iets over het stadse karakter van Lochem. Het is overigens niet onmogelijk dat de houder van het bakhuis ovenruimte verhuurde waar mensen hun zelfgemaakte broden konden bakken.

Barbier

Aan het kerkhof woont blijkens een akte van 16 oktober 1398 (Sunte Gallendaghe) "Aelbert die

Baertscheer" met zijn vrouw Wobbe. Een paar jaar later is Wobbe weduwe en wordt haar naam verbasterd tot Baeschers. De naam is dan geen beroepsaanduiding meer, maar heeft al enigszins het karakter van een achternaam gekregen.

Brouwer

Op 3 juli 1366 schenkt hertog Eduard Lochem het gruitrecht, het recht om bier te brouwen (zie Nijhoff deel II, akte 147). Voordien werd er ook bier gebrouwen, want omdat men zelden water dronk (gevaar voor ziekten), was bier vroeger volksdrank nummer 1, maar het gruitrecht hield in dat Lochem de hertog er niet meer voor hoefde te betalen.

Wat gruit precies betekent is niet duidelijk. Waarschijnlijk is het de stof die zorgt voor het gisten van het bier; hop is van later datum. Bier werd onder meer gemaakt van haver en van gerst.

De naam "Gruter" komt meermalen in Lochemse stukken voor. De vroegste vermelding die ik heb kunnen vinden is een akte uit 1357 in het archief van het Walburgkapittel, ondertekend door Gumpertus de Bingar, schout van Lochem. Op 25 juni van dat jaar pachten Gherijt die Gruter en zijn vrouw Rijclant 5 malder zaad-

land van het kapittel aan de Nye Copele bij Lochem. De opbrengst is 7 mud haver per jaar. Het lijkt erop dat "gruter" hier inderdaad het beroep van Gherijt aanduidt.

Kleermaker

"Up Sunte Agathen daghe", 5 februari 1343, draagt "Andrees geheeten die Scroder" een stuk land over aan zijn vrouw Bertrade. De naam "Schroeder" of varianten daarop komt verder maar heel weinig voor in Lochem. Alleen in het *Trouwboek 1583-1598 Doopboek 1582-1597* heb ik de naam aangetroffen en daarbij ging het vrijwel steeds om dezelfde persoon. Het woord "Snijder" werd vroeger ook wel gebruikt voor kleermaker. Ook deze naam heb ik alleen in bovengemeld trouw- en doopboek gevonden. Het betrof steeds mensen die niet uit Lochem afkomstig waren en kennelijk ook geen kleermaker van beroep.

Kramer

Er bestonden kramersgilden in diverse Gelderse steden, maar niet in Lochem. Dat er hier wel van dit soort kooplieden geweest moeten zijn, blijkt onder meer uit een akte van 27 mei 1376 ("des naesten Dynsdaghes na Sunte

Urbanus' daghe"), waar sprake is van Wobbe, dochter van Dirc den Kremer.

Kuiper

In de zestiende eeuw komt de naam "Kuiper", maker van vaten en kuipen, regelmatig voor in Lochem. Een ouder woord voor dit beroep is Boedeker of Bodeker. In maart en april van 1383 is Johan Bodeker, burger te Lochem, druk met het opkopen van stukken grond in de omgeving.

Maker van omheiningen en vakwerk

Van een familie Tuneman is sprake op 12 maart 1401. Een "tuneman" is geen tuinman, maar iemand die omheiningen maakt van vlechtwerk en vandaar ook van vakwerkgevels.

Smid

De naam Smeestraat verwijst naar een smid of smeden die hier vroeger gevestigd zijn geweest. De poort werd aanvankelijk "Berchpoerte" genoemd, maar in de loop van de vijftiende eeuw kwam ook "Smedespoerte" voor, en deze naam werd tegen het einde van die eeuw definitief. Eén smid was er dus zeker, maar het feit dat er een poort naar het

beroep wordt genoemd, wijst erop dat het er meer zijn geweest. De eerste keer dat er een smid ter sprake komt, is indirect: Stine Henrikes dochter Smedes wordt genoemd in het testament van heer Henric Tolleken, priester, daterend van Sint Valentijn, 14 februari 1383. In 1435 verkoopt ene Gherd Smedeken pachtgeld gaande uit zijn huis binnen Lochem aan een echtpaar.

Wever

Op 11 maart 1428 schenken Gert die Wever en zijn vrouw Lumme een pachtgeld aan het vicariaat van de vroegmis. De naam "Wever" heb ik verder niet vaak aangetroffen. In het al eerder genoemde trouw- en doopboek komt een "wullen wever" voor. In het *Doopboek 1608-1623* is sprake van Thonis die Wever en Esselle zijn vrouw, die in 1610 een kind Albert laten dopen met als getuige Winnolt, en van een Tonis te Wever die in 1621 een niet nader genoemd kind laat dopen met als getuige Janknecht.

Ten slotte

De naam Scho(e)(n)maker heb ik in de veertiende en vijftiende eeuw niet aangetroffen en eigenlijk is dat ook niet zo gek: in die

tijd was er nog nauwelijks sprake van echte familienamen. Iemand kon als tweede naam met zijn beroep worden aangeduid, maar dat had alleen zin als er niet te veel mensen met datzelfde beroep rondliepen. Datzelfde geldt ook voor achternamen die op een plaatsnaam zijn gebaseerd: "van Lochem" tref je in Lochem niet aan, maar bijvoorbeeld wel in Zutphen.

De enige naam die op verwantschap met het schoenmakersgilde zou kunnen wijzen, is Knyppinch. In allerlei spellingen komt deze naam meermalen voor, de eerste maal op 31 oktober 1456. Een "cnippinc" is een geschoren vel, meestal van een schaap of lam.

Vanaf de zestiende eeuw komt "Scho(e)maker" veelvuldig als achternaam voor.

Het gaat dan echter niet meer om mensen die het schoenmakersambacht uitoefenen, maar om een familienaam. Zo zijn er een burgemeester en een secretaris Schoemaker.

Andersom geldt overigens dat geen van de schoenmakers in het gildeboek de naam "Scho(en)maker" draagt en er bijvoorbeeld wel een "Stoeldraaijer" is en een "Swaaters".

Bronnen

- Archief van de Sint-Gudulakerk te Lochem (Rijksarchief in Gelderland)
 - Archief van het Walburgkapittel te Zutphen (Stadsarchief Zutphen)
 - Oud Archief Lochem (Stadsarchief Zutphen), inventarisnr. 1 (Memoriën en Resolutiën) en 1000 (Gildeboek van het Schoenmakersgilde)
 - Beumer, Brand J.M., *Gilden Gelre (ca. 1200-ca. 1800)*. Westervoort 1991
 - CD-ROM Middelnederlands. Instituut voor Nederlandse Lexicologie. SDU Standaard Den Haag/Antwerpen, 1998
 - *Lochem, Trouwboek 1583-1598. Doopboek 1582-1597*. Transcriptie: J.B. Baneman en K. Westra. Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek, maart 1989
 - *Lochem, Doopboek 1608-1623*. Transcriptie: mevr. R. Poesse en H.L. Steenblik. Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek, februari 1990
 - *Lochems stadsbestuur in de 17^e eeuw. Memorie- en resolutieboek 1615-1701 (1711)*. Transcriptie: H.L. Steenblik en A.G.B. Koster. Tekstverwerking, controle en toelichting: A.G.B. Koster. Inleiding: J. Eefting. Gem. Lochem/Hist. Ver. Lochem-Laren 1998
 - Maris, A.J., "Kerkelijke stichtingen in Lochem". In: *Bijdragen en Mededelingen Gelre XXXVIII (1935)*, p. 81-132
 - Nijhoff, I.A., *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, deel 2*. Den Haag, 1830
 - *Regesten van Protocollen van de Vrijwillige Rechtspraak uit het Oud Rechterlijk Archief der stad Lochem. Deel A: periode 1625-1635, 1652-1733*. Transcriptie: J.B. Baneman en H. te Hasseloo. Oostgelders Tijdschrift voor Genealogie en Boerderijonderzoek, januari 1990
 - Remi van Schaik, "Zutphens geschiedenis van de elfde tot het einde van de zestiende eeuw". In: Frijhoff, W.Th.M. e.a., *Geschiedenis van Zutphen*, Zutphen 1989 (p. 48-83)
 - *Staat der bezittingen van Herbertus van Putten en andere leden van zijn geslacht omstreeks 1313*. Naar het handschrift uitgegeven door P.N. van Doorninck en P.C. Molhuysen. Gebrs. Van Brederode Haarlem, 1902
- De illustraties van ambachten zijn afkomstig uit "Spiegel van het menselijk bedrijf" van Jan en Kasper Luiken, een fotografische herdruk van de eerste uitgave in 1694 te Amsterdam.